
HET GENTS KERKEPAD (Vervolg)

SINT-JACOBSKERK - Bij Sint-Jacobs

De Sint-Jacobskerk is één van de drie, oorspronkelijk Romaanse kerken die de Gentse stadskuip rijk is. Aanvankelijk noemde men haar "Sint-Jacobs in de meerschen".

Van de bouwgeschiedenis is weinig bekend wegens het ontbreken van de nodige archiefdocumenten. Wel staat vast dat de eerste kerk in 1120 afbrandde en dat men enkele jaren later reeds met de bouw van een nieuwe kerk begon. In de loop van de 13de eeuw werd het koor en het schip in gotische stijl heropgebouwd. Daarbij verhoogde men het vloerpeil en bleven de basissen

van de Romaanse pijlers onder de huidige gotische zuilen bewaard. Het huidige vloerpeil bevindt zich 1,25 m boven het oorspronkelijke.

De twee vierkante westertorens in Doornikse hardsteen dateren uit de 12de eeuw. Een brand, omstreeks 1400, vernielde de spits van de zuidertoren. Hij werd later iets hoger opgetrokken in Balegemse steen. Daardoor kreeg de kerk haar huidig asymmetrisch uitzicht.

In het begin van de 15de eeuw werd het koor nog maar eens heropgebouwd, deze keer in Ledesteen. Bovendien werden er een kooromgang en straalkapellen aan toegevoegd.

De prelaat van Sint-Pieters, die het patronaatschap over de kerk bezat, en de parochiepastoors regelden hun wederzijdse rechten bij overeenkomst van 1443. Daarbij kregen de pastoors de helft van de offeranden en de inkomsten die inzake het patronaat aan de abdij toekwamen. Dit recht verpachtte men voor de duur van negen jaar mits betaling van 25 schellingen Vlaams per jaar. Daarin was niet begrepen de "was" voorkomende uit de goddelijke diensten en de opbrengst van de kerkgangen van bevallen vrouwen naast hetgene moest betaald worden voor de begrafenissen. Deze rechten hoorden van rechtswege toe aan de koster van de abdij.

In 1487 liet de schrijnwerkersnering een glasraam plaatsen. De nering kreeg hiervoor als tegenprestatie een kapel toegewezen.

Net als bij de meeste toenmalige kerken richtten de beeldenstormers ook heel wat schade aan in de Sint-Jacobskerk. Marcus van Vaernewijck, parochiaan en kerkmeester van deze kerk, schreef ter zake in zijn kroniek "Van die beroerliche tyden": "Wij hoorden ontrent den II huere (bij nachte) groot gheruchte in sente janshuus van breken, maer veel meer ende langher duerende in sente jacobskeercke, daer veel meer claeheyts ende lichts in zach, ende men hoorde bij waerften groot rumoer van beelden, oft blocken, oft verwelven van autaertafelen, die zij afwierpen. Daer en was gheen keercke in Ghendt van binnen zo zeer gheschonden als dese..." en verder: "tSente Jacobs waren die orghelen al bedorven ende averecht ghesmeten."

De dag na de eerste beeldenstorm in 1566 vernielde Jan Claeis, procureur van de Sint-Baafsheerlijkheid, vier nog ongeschonden beelden en een aantal ongemoeid gelaten geschilderde ramen. Enkele van deze ramen waren destijds geschonken door koning Filips van Castilië. Voor deze feiten werd Jan Claeis aangehouden en ter dood veroordeeld.

Reeds op 7 oktober 1567 greep de aanbesteding plaats voor het maken van een nieuw H. Sacramentshuis. Samen met het nieuw, nog niet afbetaald orgel vernielden de beeldenstormers het tijdens de z.g. tweede beeldenstorm in 1578. Toen gebruikte men de kerk als paardenstal en als schuilplaats voor de boeren die in de stad beschutting zochten tegen gewapende benden die het land afschuimden.

De herstelling van de kerk startte in 1585 maar wegens het te kort aan financiële middelen konden ze pas in 1640 beëindigd worden.

De St-Jacobskerk in de jaren '70.

In 1601 werd het hoofdaltaar versierd met een Sint-Jacobsbeeld.

Rombaut van der Vekene uit Antwerpen plaatste in 1605 zes geschilderde ramen. Twee ervan schonk de abt van de Sint-Pietersabdij.

De zijbeuken en kapellen dateren uit het begin van de 17de eeuw. Ze werden gebouwd op 13de eeuwse funderingen. De benedenzijbeuken kregen een hogere stenen vout, deze langs de noordzijde in 1667 en die langs de zuidzijde in 1680.

Een oud plan uit 1534 laat boven de Sint-Barbarakapel het zogenaamd Sint-Barbararentje zien. Het werd afgebroken in 1672.

Oorspronkelijk bezaten de kapellen een houten afsluiting. Eén ervan vervaardigde Marten Rijcx in 1681 voor de kapel van Sint-Maarten, tevens kapel van de nering van de Wijnschroeders.

Het koor werd in 1718 met twee marmeren portieken verrijkt.

Het koorgestalte ontwierp Jacob Collijn in 1719 en voor het snijwerk deed men beroep op Jacob Coppens en Jan Hebbelijnck.

In 1729 schonk Pieter Boeve het "gouden leder" om in de kapellen van Sint-Liborius, Sint-Cornelius en Sint-Anna op te hangen.

Het doksaal dat zich oorspronkelijk aan het begin van het koor nabij de noorderzijbeuk bevond, werd in 1733 ingewerkt boven het middenportaal.

Een aanpassing aan de nieuwe tendenzen gebeurde in de 18de eeuw waardoor de kerk een totaal ander uitzicht kreeg. Hierbij werd het hoofdportaal volledig bepleisterd en voorzien van drie nieuwe geveltoppen in klokvorm met drie nieuwe portalen, wat ook gebeurde bij de transeptgevels. De gotische muuroeningen verving men door segmentboogvensters en het maaswerk werd verwijderd. In 1751 werd de sacristie met een verdieping verhoogd.

De grote achthoekige toren kreeg een nieuwe spits in 1884. Het ijzeren kruis, in 1727 gemaakt door meestersmid Jan Arens, werd eind september 1797 door de Franse bezetters verwijderd.

Toen deze in 1794 aan de Stad Gent een brandschatting oplegden van zeven miljoen frank, bepaalde men het aandeel van de Sint-Jacobsparochie daarin op 30.000 frank.

Wanneer de Fransen, net zoals op veel andere plaatsen, ook hier de klokken opeisten om ze tot kanonnen of munten om te smelten, werden ze door een stoutmoedige actie van een parochiaan gered. Deze op de Vrijdagmarkt wonende kaarsenmaker handelde met medeweten van enkele notabelen van de parochie. Tijdens een groot Republikeins volksfeest op de Kouter reed Pieter Bernard van Hoorebeke met een lange smalle kar de kerk binnen. Geholpen door enkele personen slaagde hij er in de klokken uit de toren te halen en ze op zijn wagen te laden. Onder bescherming van de duisternis bracht hij ze vervolgens in veiligheid in een pand in de Onderstraat dat hem toebehoorde. Enkele dagen later vonden de Fransen de plaats... waar de klokken gehangen hadden.

Tijdens de periode 1870-1906 werd de kerk gerestaureerd onder leiding van

August Van Assche naar de geest van de tijd nl. de neogotiek. Eerst werd de voorgevel onder handen genomen. Daarbij heeft men zich echter teveel door de fantasie laten leiden waardoor het portaal een rijker uitzicht kreeg dan oorspronkelijk het geval was. Ook plaatste men in de blindnissen van de westertorens mijterbogen die architectonisch niet helemaal te verantwoorden waren. De aanleunende 18de eeuwse kapellen werden in neogotische stijl omgebouwd en de puntgevels van het 13de eeuwse transept kregen portalen en vensters in dezelfde stijl. Tijdens deze restauratiecampagne werden tevens de steunberen en de bedaking onder handen genomen en het gebouw opnieuw van spitsboogvensters voorzien.

Het interieur

Het hoofdaltaar, toegewijd aan Sint-Jacob, stamt uit 1657 en is een werk van Jacques Cox. De altaartombe uit 1666 is eveneens van Cox. Zij werd herwerkt in 1786 door Jacob Martens. Jacob Lagye maakte in 1789 het medaillon dat het Lam Gods voorstelt.

Het retabelschilderij uit 1659 dat het hoofdaltaar siert is van de hand van Jan Bockhorst. Het stelt de "Marteldood van de H. Jacobus" voor. Het is een geschenk van Joannes de Jonghe en zijn echtgenote Maria Van der Hagen. Het wapenschild dat erop voorkomt is van Jonkvrouw Maria Anne Theresia d'Hane die het retabel liet plaatsen.

Iets wat vooral in het oog springt is het fraaie torentabernakel in renaissancestijl uit 1593. Het wordt toegeschreven aan Jeroom Du Quesnoy de oude.

Het is een achthoekig gebouwtje met boven elkaar geplaatste verdiepingen in marmer van verschillende kleuren. Bovenaan prijkt een vergulde pelikaan in zijn nest. De zes zijden, boven het voetstuk, zijn versierd met koperen platen waarop bijbelse onderwerpen staan uitgebeeld nl.: "De Calvarie", "Het offer van Isaäk", "Het offer van Melkisedek", "De koperen slang", "Het paasmaal" en "Het manna".

Daarboven bevinden er zich bas-reliëfs in wit marmer die de kerkvaders de H. Cornelius, de H. Hiëronymus, de H. Ambrosius en de H. Augustinus voorstellen naast een afbeelding van "De H. Kerk".

De derde geleding bestaat uit een rij van zes nissen met daarin witmarmeren beeldjes en een pauselijke tiara.

In 1784 bedekte men het tabernakel met een laag witte verf die in 1857 uit esthetisch oogpunt werd weggenomen.

Toen tijdens de Brabantse Omwenteling de Oostenrijkse troepen de stad bombardeerden vanuit het Spanjaardkasteel, drong een kanonkogel de kerk binnen en beschadigde het God-de-Vaderbeeld van het tabernakel. Beeldhouwer Jacob Lagye herstelde de schade in 1789.

Het torentabernakel.

Een deel van de preekstoel met het marmeren St. Jacobsbeeld.

Het koorgestoelte door J.B. Allo dateert uit 1828.

In het koor staan koorlessenaars respectievelijk uit het begin van de 19de eeuw in - gedeeltelijk verkoperd - gegoten en gesmeed ijzer, voorzien van empire elementen en in mahoniehout uit 1841 door Wallaert. Voor de koorafsluiting gebruikte men witte Italiaanse marmer, roze marmer uit Beaumont en zwarte marmer uit Dinant. Rond de acht pijlers werd gemarmerd hout gebruikt. Aan deze koorafsluiting werkten onder andere mee: Nicolaes Herman, Jan-Baptist Helderbergh in 1693, Jan Matthys in 1698, Jan Pieters in 1700, Philip Martens van 1718 tot 1720 en Joris De Bisschop in 1751.

De afsluitingen, in zwart geverfd smeedijzer, van de kapellen, met uitzondering van die van de kapel van Mariën Theeren, zijn 19de eeuws. Ze werden aangebracht ter gelegenheid van de restauratie.

De preekstoel in Lodewijk-16de-stijl dateert uit de periode 1786-1791. Alhoewel de ontwerper ervan niet gekend is, neemt men aan dat het Karel Van Poucke was.

Voor het schrijnwerk deed men beroep op Jacques Dutry; voor het houtsnijwerk van de kuip, de trapleuning en het klankbord uit 1786 en het kruisbeeld uit 1792 op Jacques Lagye; voor de vier bas-reliëfs op de kuip, het marmeren Sint-Jacobsbeeld en de twee engeltjes op het klankbord uit 1791 op Karel Van Poucke en ten slotte voor de smeedijzeren afsluiting uit 1788 op Hendrik Hisette. De vier bas-reliëfs stellen respectievelijk "De geboorte van Jezus", "Jezus de kindervriend", "Jezus en de Samaritaanse vrouw" en "De Boodschap van de engel" voor.

De binnenportaaldeuren en het orgelbuffet in Lodewijk-15de-stijl uit 1775 zijn het werk van Domien Cruyt. De twee witgeverfde houten engelen op de orgelkast zijn uit 1697 en van de hand van Jan Preudhomme. Oorspronkelijk behoorden ze tot het oude doksaal.

Jos Loncke uit Esen leverde in 1956 het huidige orgel. Het is reeds het zesde instrument op rij dat de kerk bezit. Uitgerust met een electro-pneumatisch systeem is het bovendien voorzien van 3 klavieren, 42 spelen en 2073 pijpen.

De doopvont in zwart marmer en met geelkoperen deksel werd geleverd door Roegiers en in 1899 vernist door Geeraert.

Van Aloïs De Beule is het zes meter hoge kruis met een Christusbeeld van 2,25 meter uit 1890. Het kruisbeeld uit 1792, rechts boven de preekstoel, is daarentegen van Jacques Lagye.

In de deurtimpaan tegenover de Calvarieberg bevindt zich een "Christus in de Olijfhof" gebeeldhouwd door Aloïs De Beule.

Van dezelfde kunstenaar zijn de beelden van de H. Cornelius (1899), de H. Franciscus van Assisi (1899), de H. Barbara (1899) en O.L. Vrouw van Lour-

des (1898) die de pijlers I, J, K en Q (zie grondplan) versieren naast de beelden van de O.L.Vrouw van de Vrede uit 1783 (pijler C) door Jacob Martens, de H. Coleta uit eind 19de eeuw (pijler N) door Matthias Zens en de H. Rita uit 1938 (pijler S) door Tinel.

Het glasraam boven het hoofdaltaar, in 1895 aan de kerk geschonken door de moeder van Mgr De Battice - hulpbisschop van Mgr Bracq - en voorzien van haar wapenschild alsook het roosvenster in de westgevel uit 1838 zijn van G. Ladon.

De glasramen van het koor zijn eveneens van de hand van dezelfde kunstenaar en dateren uit de periode 1888-1901. Uitzondering hierop zijn de glasramen aan de noordzijde van het koor in de traveeën P/Q en Q/R die uit 1934 stammen en gemaakt werden door H. Coppejans. Het eerste is bovendien voorzien van de wapenschilden van de bisschoppen Henricus Lambrecht, Antoon Stillemans, Emiel Seghers, Honoré Coppieters en het wapenschild van Gent.

Boven de deuren van de bergplaatsen II en XXIII bevinden zich respectievelijk de schilderijen "Santiago Matamoros" en "De predikende Sint-Jacob", beiden toegeschreven aan Luc Van Uden.

Een ander schilderij: "De hogepriester Achimelek, de toonbroden gevend aan koning David" uit 1752 door Frans Pilsen is te bewonderen in de kooromgang langs de achterzijde van het hoofdaltaar.

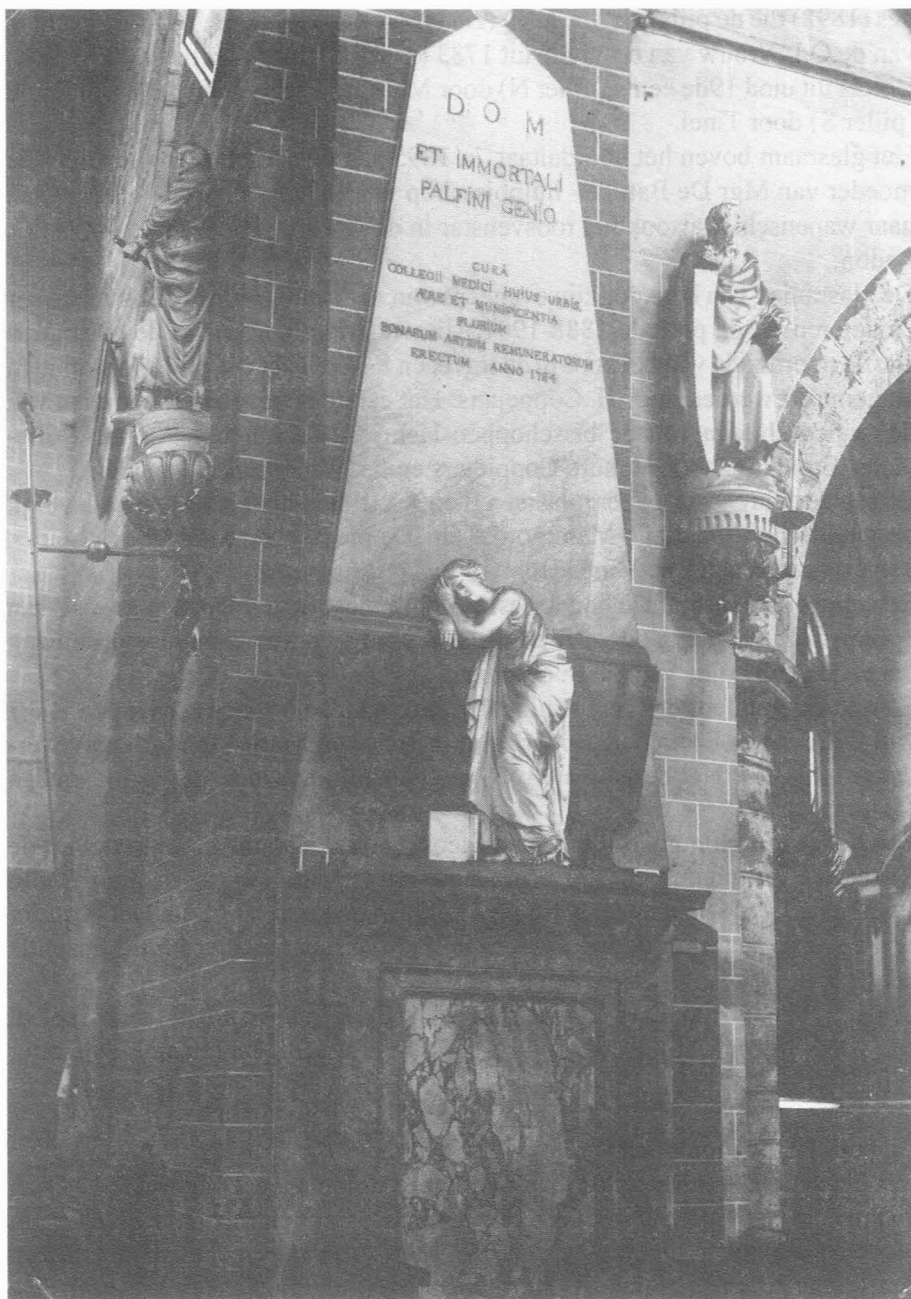
Een grafmonument dat beslist niet aan onze aandacht mag ontsnappen is dat van Willem Van Bronchorst (overleden in 1635) en Maria De Warluzel (overleden in 1636). Het dateert uit 1659 en is een kunstwerk van Gillis en Jan Matthys.

Een ander grafmonument is dat van Jacob Felix de Coninck, advocaat bij de Raad van Vlaanderen en zijn echtgenote Anna Van Hoobroeck door Philip Martens uit 1706-1708. Het werd ingewerkt in de koorafsluiting. Het centrum ervan wordt gevormd door een H. Oliekastje in tabernakelvorm uit dezelfde periode.

Onder het beeld van de H. Paulus, aan pijler S, treffen we nog de gedenkplaat aan voor Joannes Alipius Reylof (†1693) en zijn echtgenote Anna De Potter (†1731).

De kerk is niet minder dan twee praalgraven van Jan Palfijn rijk.

Het eerste, eenvoudige grafmonument werd onthuld op 11 februari 1783 en kwam er door de zorgen van het College der Medicijnen van Gent. Het bestaat uit een gedenkplaat met een bekroning in de vorm van een obelisk met daarop een kleine bronzen trofee die ineengestremelde verlostangen voorstelt. De platen zijn in witte marmer, omgeven door zwarte marmer. Oorspronkelijk stond op het monument een foutieve overlijdensdatum en ouderdom bij overlijden vermeld. Er stond namelijk: "Obiit die 7 februari 1733. Aetatis suae 78". In 1890 liet de kerkfabriek de nodige correcties aanbrengen zodat er nu staat: "Obiit die 21 aprilis 1730. Aetatis suae 80".

Het 2e grafmonument Palfijn.

Het monument was nog maar goed en wel onthuld of men zag al vlug in dat het te eenvoudig was om een man als Palfijn passend te huldigen. Reeds in hetzelfde jaar 1783 opende het College der Medicijnen een openbare inschrijvingslijst om een waardiger monument op te richten. Het tweede grafmonument kwam er reeds in 1784. Het werd gemaakt door de in 1740 te Diksmuide geboren beeldhouwer Karel Van Poucke. Het praalgraf, in gekleurd marmer, staat tegen een pilaar. Boven het voetstuk prijkt een grote obeliskvormige plaat in rood marmer. Boven het voetstuk en deels voor de obelisk bevindt zich een zwartmarmeren sarcofaag in licht reliëf waarop een wenende jonge vrouwenfiguur in wit marmer en in sterk reliëf weergegeven, steunt.

Jan Palfijn werd te Kortrijk geboren op 25 november 1650 (andere bronnen spreken van 28 november). Hij was de zoon van een barbier-chirurgijn. De kennis die hij van zijn vader overnam breidde hij uit door zelfstudie. Toen men hem in 1670 in zijn geboortestad op het kerkhof betrapte terwijl hij een lijk aan het roven was, vluchtte hij naar Gent. Hier werd hij na een proeftijd van drie jaar als chirurgijn aangenomen. In de jaren 1673/1674 verbleef hij te Parijs alwaar hij in contact kwam met geleerden uit Frankrijk, Engeland en Nederland. In 1675 keerde hij terug naar Kortrijk maar reeds in 1683 moest hij de wijk nemen naar Ieper omdat men in zijn woning anatomische preparaten had gevonden.

De jaren 1693/1694 brachten hem terug in Parijs. Nadat zijn omzwervingen om een uitgever te vinden voor een boek op een sisser waren uitgelopen kwam hij terug naar de Arteveldestede. Hier te Gent wou men hem terug een proeftijd van drie jaar laten doorlopen. Na hevige protest van zijn kant werd Palfijn dan toch na enkele maanden (in 1696) toegelaten als meester-chirurg.

Bij dat ene conflict met het College der Medicijnen bleef het echter niet. Toen hij enkele jaren later een examen aflegde voor de titel van gezworen meester-chirurg kreeg hij nog maar eens een geschil met het College. In die tijd was het gebruikelijk dat de examinandus na afloop van het examen de juryleden op een rondje vergaste in een plaatselijke herberg. Bovendien werd van hem verwacht dat hij een paar dagen later de juryleden uitnodigde op een culinair festijn. Het traditionele rondje had Palfijn wel gegeven maar vond het daarna welletjes. Hij vertikte nog verder kosten en tijd te besteden waardoor de "heren" juryleden letterlijk op hun honger bleven. Het medisch college spande daarop een proces in tegen Palfijn maar bij gebrek aan archiefstukken is het resultaat niet tot ons gekomen.

In 1701 verscheen zijn eerste boek te Gent onder de titel: "Nieuwe osteologie, ofte waere, en seere nauwkeurige beschrijving der beenderen". Gent belaste hem in 1708 met de leergangen ontleedkunde en heelkunde en stelde hem voor de les ontleedkunde een amfitheater ter beschikking. Zijn voornaamste werk: "Heelkonstige ontleeding van 's menschen lighaem" werd in 1718 te Leiden uitgegeven.

Het meest bekend werd Palfijn door het ontwerpen van de verlostang die hij voor het eerst demonstreerde in 1721 voor de "Académie des Scienses" te Parijs.

Na zijn overlijden te Gent werd hij op het Sint-Jacobskerkhof begraven.

Ten slotte blijven we nog even stil staan bij de klokken in de toren.

Momenteel hangen er vier klokken in de toren. De twee oudste zijn de Salvator en de Maria uit 1628, gegoten door Frans en Nicolaes de Lespine en Nicolaes Chaboteau. De twee overige zijn: de Jacobus (1829 kg) en de H. Sacramentsklok (562 kg), beiden in 1951 gegoten door de firma Bauwens.

Vóór de Salvator en de Maria werden gegoten had de kerk nog een tijdje in het begin van de 17de eeuw, een Salvatorklok gehuurd aan de parochie Zuiddorpe in Zeeuws-Vlaanderen. Hiervoor moest een jaarlijkse huurprijs van 7 pond groten betaald worden.

Gelijk met de Salvator en de Maria werden ook de Lieven, de Barbara, de Jacob en de Rochus gegoten. In 1631 bezat de kerk zelfs een beiaard met 13 klokken. Maar al deze klokken zijn nu niet meer in de toren aanwezig. Bij de inval van Lodewijk XIV in 1678 te Gent werden de klokken in beslag genomen om er kanonnen van te gieten. Men mocht ze evenwel afkopen, wat wellicht gebeurde met de Salvator en de Maria.

De kapellen

Voor de bespreking van de kapellen van de Sint-Jacobskerk volgen we de nummering en de benaming zoals aangeduid bij Frans Verstraeten (zie afbeelding van het grondplan). De kapellen zonder wetenswaardigheden laten we hier buiten beschouwing.

III. Bergplaats.

Deze werd bijgebouwd in de 18de eeuw en herbouwd in de 19de eeuw. Tot na de tweede wereldoorlog was hier het lokaal voor het catechismusonderricht.

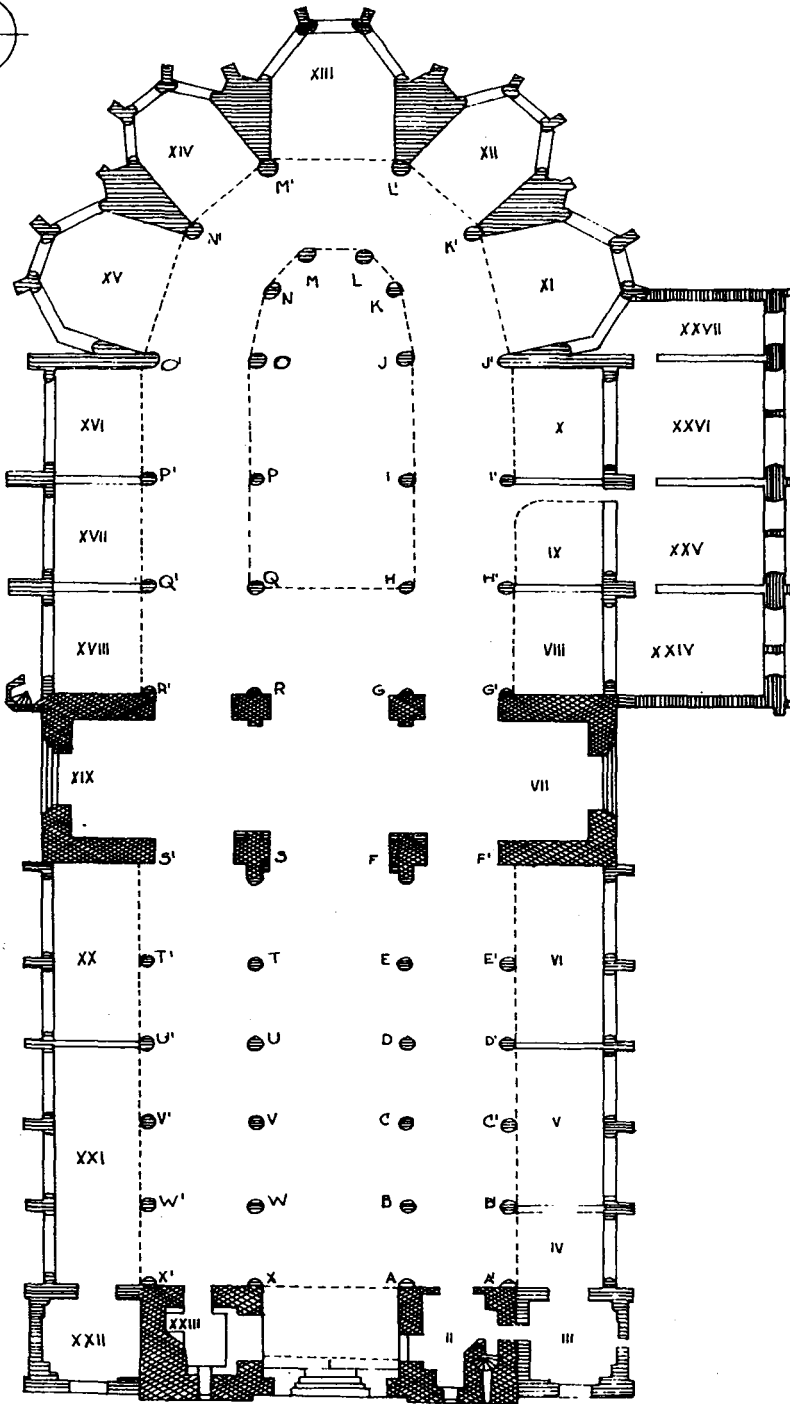
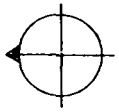
Tegen de zuidermuur: grafzerk van Nicolaus Vanderbeke (†1681).

Tegen de noordermuur: grafzerk van Joannes Voet (†1761) en Marie Joanne Calluier (†1761).

IV. Calvariekapel, vroeger waarschijnlijk de doopkapel.

Het beeld: "Christus aan het kruis" uit 1618 door Jan De la Porte. Dit beeld is afkomstig van het gewezen Sint-Jacobskerkhof.

Links van het Calvariekruis een knielende engel uit 1892, door Matthias Zens. In een met glas afgesloten gotische nis: een H. Antoniusbeeld uit het eind van de 19de eeuw, door Aloïs De Beule.

Referentieplan naar Frans Verstraeten.

Onder het venster: het schilderij "Ecce Homo" uit het midden van de 19de eeuw, door I. De Somer.

V. Kapel van de H. Jozef.

Sinds de 18de eeuw wordt deze kapel gebruikt door de Broederschap van de H. Jozef. In de 15de eeuw was ze waarschijnlijk toegewezen aan de schuttersgilde van Sint-Sebastiaan.

Het altaar stamt uit de 18de eeuw.

Het schilderij van het altaar: "De vlucht naar Egypte" uit 1810, door Louis Gerbo.

VI. Kapel van de Gelovige Zielen.

Tot in de 17de eeuw was hier de kapel van de H. Geestkamer. Vóór 1773 was ze toegewijd aan de H. Martinus, vereerd door de Vrije Schippers. Daarna is ze toegewezen aan de Kuipers en de Wijnschroeders maar wordt sinds eind van de 18de eeuw gebruikt door de Broederschap der Gelovige Zielen in het vagevuur.

Altaar uit de 17de eeuw met schilderij "Het vertrek van de jonge Tobias" uit 1829, door Jan Baptist Maes-Canini.

Naast het altaar: het schilderij "De Gelovige Zielen" uit de 18de eeuw.

Tegen de noordermuur: grafzerk van Pieter De Roy (†1782), stichter van de Broederschap van de Gelovige Zielen, en zijn echtgenote Joanna Marie Colle (†1784).

VII. Zuiderportaal.

In de middenste nis van het boogveld: het beeld van de H. Jozef uit 1891, door Aloïs De Beule.

Respectievelijk op de west- en de oosthoek: beelden van de H. Bavo en de H. Livinus, beiden uit 1893, door Matthias Zens.

Glasraam uit 1891 door G. Ladon voorstellende: de H. Jacobus en verscheidene taferelen uit zijn leven, voorzien van het wapenschild van douairière C. de la Potterie.

Schilderij: de H. Paulus, ca 1830, door Pieter Van Huffel.

Grafzerken en -stenen van ridder Jan-Baptist Soenens, schepen van Gent (†1784) en zijn echtgenote Jeanne Marie Cornélie De Coninck; van Jan-Baptist Guillaume Soenens (†1746), schepen van de Keure en Gedele, en echtgenote Agnes Françoise Maelcamp (†1723), Jacques Soens, lic. rechten (†1698) en Charles Soens, lic. rechten en kanunnik van Sint-Baafs (†1728); van François Lenssens, koopman (†1735), zijn echtgenote Cornelia Soucy (†1745), en hun kinderen waaronder priester en licentiaat Franciscus Ludovicus Lenssens; van Joannes Jacobus Pulinx (†1768) en Maria Joanna Lenssens (†1767); en van Pieter Fierens (†1725), zijn tweede echtgenote Geeraerde Hebbelynck (†1721) en zijn derde echtgenote Anna Laurens (†1739).

VIII. Kapel van de H. Cornelius.

Tot 1416 was hier de Drievuldigheidskapel, daarna de kapel van de Houtzagers en de Houtbrekers.

Altaar uit de 17de eeuw met retabeldoek "H. Cornelius zegent de zieke kinderen" uit 1813, door Johannes De Loose.

Tegen de zuidermuur: het beeld van de H. Familie, eind 19de eeuw, door Aloïs De Beule, met een omlijsting door Matthias Zens.

Schilderij: "De marteling van Paus Cornelius" uit 1780, door Frans De Lange.

IX. Toegang tot de sacristie.

Tot in de 16de eeuw was hier de grafkapel van de familie Daman.

Schilderijen: "De marteling van de H. Cornelius" uit de 17de eeuw, volgens inscriptie rechts onderaan door I. Van de Velde, en de voorstelling van een onbekende bisschop, met schenker, uit de 18de eeuw.

X. Kapel van het H. Kruis.

Altaar uit de 17de eeuw met het schilderij: "Christus aan het kruis tussen de twee moordenaars" uit 1579, door Michiel Coxie II. Dit schilderij werd besteld door de abt van de Sint-Pietersabdij als bijdrage tot het herstel van de geplunderde kerk. Het vormde oorspronkelijk het centraal paneel van een drieluik die het hoofdaltaar sierde. In 1659 werd het naar zijn huidige plaats overgebracht. Jan van Cleef restaureerde het. De twee zijluiken: "De verrijzenis van Christus" en "De aanbidding der herders" zijn ingewerkt in de muurbekleding.

Verder nog de schilderijen: "De koperen slang van Mozes" en "De terugvinding van het H. Kruis door de H. Helena", beiden uit 1667 door Jan van Cleef. Het geschilderd epitaaf van de familie Luytens uit 1697 met schilderij "De boodschap van de engel Gabriël" door Jan van Cleef.

XI. Kapel van de H. Barbara.

Vroeger was hier de H. Catharinakapel. Ze werd toegewezen aan de "eed" (het bestuur) van het Gilde van Sint-Barbara.

Altaar uit de 18de eeuw met retabeldoek "De verheerlijking van de H. Barbara" uit 1665, door Jan van Cleef en besteld door de broederschap van de H. Barbara.

De biechtstoel dateert uit 1712.

In de vloer: grafsteen van Joannes Baptist Velleman (†1820).

XII. Kapel van de H. Ambrosius, tevens kapel van de Tijkwevers.

Het altaar uit de 17de eeuw werd herwid op 20 november 1685. De datum "1761" in het medaillon verwijst naar de restauratie.

Het altaarschilderij "De H. Ambrosius weigert Theodorus de Grote de toegang tot de kathedraal van Milaan" uit 1636, is van Nicolaas De Liemacker.

De schilderijen, respectievelijk rechts en links boven de predella van het altaar: "Het doopsel van de H. Ambrosius" en "De H. Ambrosius, aalmoezen uitdellend" zijn beiden uit 1636 en van de hand van Nicolaas De Liemacker.

Het schilderij naast het altaar "Het laatste oordeel" uit 1640, eveneens van De Liemacker, werd geplaatst ter nagedachtenis van Pieter Vander Haeghen (†1636) en zijn echtgenote Francisca De Neyt (†1640).

Het grafmonument van Jan Van Dixmude (†1522), zijn echtgenote Jacquelyne Dullaert (†1564) en hun kinderen Lieven - kanunnik van Sint-Baafs - en Philip - kanunnik van Dendermonde.

XIII. Kapel van Mariën Theeren.

Voor 1478 was hier de kapel van de Tapijtwevers. Sinds 1478 wordt ze gebruikt door de Rederijkerskamer Mariën Theeren. Tussen 1834 en 1904 werd ze tevens gebruikt door de Broederschap van O.L.Vrouw van de Vrede en tot 1884 als sacramentskapel.

Op het altaar uit de 17de en de 18de eeuw staat een draaitabernakel in Lodewijk 16de-stijl uit 1784 door Jacques Lagye die eveneens in het zelfde jaar het altaarhuis boven het tabernakel maakte. Het altaarportiek dateert uit 1689 en werd vervaardigd door Servaes Manilius.

Tegen de pijler links van de kapel: een "Ecce Homo" uit 1783 door Jacob Martens.

Een retabeldoek "De Hemelvaart van Maria" uit 1678, door Jan van Cleef.

Boven de muurbekleding, respectievelijk aan de noord- en zuidzijde: "De verlossing van de Gelovige Zielen" en "De boodschap van de engel aan Maria" van omstreeks 1675, door Antoon van den Heuvel.

Wellicht is het gepast om hier even te blijven stilstaan bij de rederijkerskamer naar wie deze kapel wordt genoemd.

Mariën Theeren of Maria-ter-Eere werd gesticht vóór 1478. Dit blijkt uit een bekrachtigingsbrief, in dat jaar verleend door de schepen van Gent. Door de oprichting beoogde men enerzijds de verheffing van de godsdienst en anderzijds het beoefenen van de rederijkerskunst.

Op 2 augustus 1532 bekwam het gilde een jaarlijks hulpgeld van drie pond groten. Daarvoor moesten ze ieder jaar twee wagenspelen opvoeren en ook bij de plechtige intredes van vorsten en vorstinnen "figuren vertoogen en een spel opvoeren".

De vernieuwing van het bestuur had ieder jaar plaats op 7 november vóór het lof in de gildekapel. De verkozen bestuursleden bleven twee jaar aan waarna ze vier jaar moesten "wepelen" d.w.z. zonder functie blijven vooraleer ze terug konden herkozen worden.

Het bestuur bestond uit een factor, ook spreker of dichter der rederijkers genoemd, een deken of hoofdman, een prins, een kapelaan en een aantal provi-seerders. Het aantal bestuursleden bedroeg oorspronkelijk acht of twaalf. In de

18de eeuw werd het aantal op achttien gebracht.

De taak van de factor bestond er in om de feestredenen op te stellen, de spelen te schrijven en de rollen te verdelen.

Veruit het bekendste lid van Mariën Theeren was de kroniekschrijver Marcus van Vaernewijck.

Op 21 december 1518 werd hij geboren uit een kunstenaarsgezin. Zijn vader, Marcus, en zijn enige broer, Pieter, waren beeldhouwers. Naar verluid zou hij slechts één maand school gelopen hebben. Vast staat dat hij enkel zijn moedertaal, het "Nederduits" sprak.

In 1550, hij was toen 32 jaar oud, vertrok hij op studiereis door Europa. Deze bracht hem onder andere in Duitsland, Italië, Zwitserland en Noord-Nederland.

Bij zijn terugkeer verscheen zijn "Chronijcke van Vlaenderen", een weinig betrouwbaar werk, vol met fabels en verzinsels.

Nog tot 1558 bleef hij bij zijn ouders inwonen, in het huis de "Gulden Poort", gelegen op de hoek van de Paradeplaats (nu Botermarkt) en de Poeljemarkt. Na zijn huwelijk met Livina Hallyns zocht hij zijn woonst in het "Hof van Vaernewijck" op de hoek van de Sint-Jacobsnieuwstraat en de Ridderstraat.

In 1561 begon hij aan zijn boek "Den Spieghel der Nederlandschen Audtheyt", werk dat na zijn dood werd uitgegeven onder de titel "De Historie van Belgis".

Naast zijn functie als factor bij Mariën Theeren, taak die hij slechts één jaar uitoefende, bekleedde hij diverse openbare ambten zoals in 1563 gouverneur van de Armenkamer, in 1564 van de Keure, in 1566 stapelheer en in 1568 schepen van Gedeele.

Hij was tevens kerkmeester van Sint-Jacobs.

Marcus van Vaernewijck overleed op 20 februari 1569.

XIV. Kapel van de H. Nikolaas.

Deze kapel werd gebruikt door de nering van de Oudekleerkopers.

Het altaar is uit de 17de eeuw, met retabeldoek: "De H. Nikolaas, aalmoezen uitdelend" uit 1684, door Gillis Le Plat. Dit kunstwerk werd aangekocht door de nering van de Oudekleerkopers.

Een biechtstoel uit 1693.

Rechts van het altaar: het schilderij: "De doornkroning", ca. 1670, door Antoon van den Heuvel.

Boven de biechtstoel: het schilderij "De verering van O.L. Vrouw door de broederschap van Sint-Jacob van Compostella" uit de 17de eeuw.

XV. Kapel van de H. Liborius.

Altaar, 18de eeuws, met retabeldoek "Het kind Jezus aanbeden door Petrus en Paulus" uit 1665, door Jan van Cleef.

Een biechtstoel uit het eind van de 18de eeuw.

Schilderij: "Het klooster van de H. Coleta in de Goudstraat", geschilderd ter gelegenheid van de processie in 1907 bij de 540ste overlijdensverjaardag van de H. Coleta.

XVI. Kapel van de H. Anna.

Dit was de kapel van de Witwerkers en de Hout- en Stoeldraaiers. Vroeger kapel van de H. Macarius en gebruikt door de Broederschap van Ste.-Margriete en St.-Hermeeus (15de eeuw). Was tevens een tijdlang toegewijd aan de H. Margareta en de H. Gregorius.

Altaar, 18de eeuws, met retabeldoek "De H. Anna met Maria en het kind Jezus", vermoedelijk uit 1665, door Jan van Cleef. Het doek werd besteld door de Witwerkers en de Stoeldraaiers.

Onder het venster: het schilderij "De vlucht naar Egypte".

Schilderij: "De werkers van het elfde uur", ca 1640, door Nicolaas De Liemacker, besteld door de nering van de Wijnschroeders en was bestemd voor de kapel van de H. Martinus - nu kapel van de Gelovige Zielen.

XVII. Kapel van de H. Livinus.

Dit was de kapel van de Schrijnwerkers, in 1484 waarschijnlijk toegewijd aan Sint-Michiel.

Altaar, eind 17de eeuws, met retabeldoek "De marteldood van de H. Livinus", vermoedelijk uit 1666, door Jan van Cleef.

Onder het venster: schilderij "De prediking en de marteldood van de H. Livinus", einde 16de eeuw.

Biechtstoel uit het eind van de 18de eeuw.

Boven de biechtstoel: schilderij "De doop van Christus", begin 17de eeuw. Op het linkerpaneel staat de schenker, Jan Clarbout met zijn acht zonen afgebeeld. Op het rechterpaneel diens echtgenote Catelijne van Pilcke met haar dochter.

XVIII. Kapel van de H. Catharina.

Deze kapel werd vanaf 1586 toegewezen aan de nering van de Grauwwerkers. Altaar uit de periode tussen 1669 en 1672, gemaakt door Gery Picq voor de som van 2350 gulden.

Het altaarschilderij "De marteldood van de H. Catharina", ca. 1720, door Robert Van Oudenaerde.

XIX. Het noorderportaal.

Vóór 1773 bevond zich hier het doksaal.

In de middenste nis van het boogveld: beeld van O.L.Vrouw uit 1891, door Aloïs De Beule.

Respectievelijk tegen de oost- en de westzijde de beelden van de H. Amandus en de H. Macarius uit 1893, door Matthias Zens.

Schilderij: "H. Petrus", ca. 1830, door Peter Van Huffel.

Glasraam uit 1893, door G. Ladon. Met taferelen uit het leven van de H. Coleta die op deze parochie overleed. In het midden: "Een stadsmagistraat, een franciscaan, een cisterciënser van Baudelo en de pastoor van de parochie overhandigen in 1442 de toelating aan Coleta en vier zusters om een Clarissenklooster te stichten in de Goudstraat". Boven: "Het afsterven van Coleta in het klooster van de Goudstraat in 1447, bijgestaan door haar biechtvader Pierre de Vaux." Grafstenen van Joannes Brassart (†1733), zijn echtgenote Maria Magdalena Dellecourt (†1732) en hun drie kinderen; van Jonker Adrianus Goethals, schepen van de Keure van Gent (†1717), zijn echtgenote Maria Soenens (†1736) en hun dertien kinderen; van Guido Jocquet, kanunnik en scholaster van Sint-Baafs, in 1684 begraven in de Sint-Baafskathedraal; en van Judocus Roelants, meester-blauwverver (†1760), zijn echtgenote Maria Anna De Wachter (†1728) en hun elf kinderen.

XX. Kapel van de H. Drievuldigheid.

Sinds 1668 kapel van de Trinitariërs of Broederschap van de H. Drievuldigheid. Vroeger kapel van de H. Cornelius.

In het altaar: het schilderij "De verlossing van de christen slaven" uit 1669, door Gaspar de Crayer.

Schilderijen: "De verlossing van de zielen van het vagevuur" uit 1668, door Gaspar de Crayer en "De afkoping der christen slaven door de Trinitariërs" uit 1698, door Jan van Cleef.

Boven het middenstuk van de muurbekleding: het beeld "O.L. Vrouw van Congo", eind 19de eeuw, door Matthias Zens.

Links van het altaar: het borstbeeld van de H. Johannes De Matha, vermoedelijk uit 1695, door Jan Baptist Helderbergh.

De broederschap van de H. Drievuldigheid kwam tot stand ingevolge de vergunning verleend op 27 september 1641 door bisschop Antoon Triest en de algemene overste van de Paters Trinitariërs. Dezelfde bisschop stelde in 1653 de statuten op die later, in 1669, werden goedgekeurd door Paus Clemens IX. De broederschap had tot doel: "Christene slaven uit de handen der Turken en Afrikanen te verlossen".

In 1786 werd ze door Jozef II afgeschaft. Later hernam ze haar werking, doch nu uitsluitend met een godsdienstig karakter.

XXI. Kapel van O.L. Vrouw van Zeven Weeën.

In 1369 werd de kapel toegewezen aan de nering van de Leertouwers.

In de 16de eeuw was het ook de kapel van de H.H. Cosmas en Damianus en O.L. Vrouw van Bijstand. Ze werd terzelfdertijd gebruikt door de Cotidiane. Ze kreeg sinds het einde van de 19de eeuw haar huidige functie.

Altaar, eind 19de eeuw, met retabel en tevens twaalfde kruiswegstatie "Chris-

tus aan het kruis", uit 1889-1894, door Aloïs De Beule. De dertien andere staties van de kruisweg zijn van kleiner formaat, negen zijn ingewerkt in de buitenmuur, twee bevinden zich naast de deur van de doopkapel en twee naast het altaar. De houten kruisjes boven de staties en de planken van het kruis zijn gesneden uit olijfhout dat pastoor De Veirman uit Jeruzalem liet overkomen. Respectievelijk op en onder het altaar de beelden "O.L.Vrouw van de Zeven Weeën" en "Christus in het graf", beiden uit 1891, door Aloïs De Beule. Boven het afsluithek van de kapel: zeven medaillons van de Zeven Weeën, eind 19de eeuw, door Matthias Zens. Boven de deur naar de doopkapel: schilderij "Maria, de genezing van de zieken afsmekend bij haar Zoon" uit 1669, door Gaspar de Crayer.

XXII. Doopkapel.

Ze werd ca. 1740 gebouwd maar was oorspronkelijk bedoeld als bergplaats. Op bevel van Jozef II werd hier in 1784 een lijkkamer ingericht omdat de lijken slechts 's nachts naar het kerkhof mochten vervoerd worden. In de timpaan boven de deur: beeld "Het doopsel van Christus" uit 1890, door Aloïs De Beule.

BIBLIOGRAFIE

- Verstraeten Frans: Inventaris van het kunstpatrimonium. Sint-Jacobskerk.
- Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België - Architectuur - deel 4 na - Stad Gent, p. 24-31.
- De Potter Frans: Gent van de oudsten tijd tot heden, Gent - 1882-1901, deel 7, p. 5-104.
- Van Overstraeten Jozef, Gerits Jan: Gids voor Vlaanderen, Antwerpen 1985, p. 342.
- Haerens Karel: Gentse gevelbeelden, Gent, 1984, p. 91-94.
- Inventaire Archéologique - fiche nr. 409: Handschrift van de memoires van Marcus van Vaernewijck, in: Ghendtsche Tydinghen 1982, nr. 3, p. 139-141. Met naschrift door H(ugo) C(ollumbien).
- Vraag en Antwoord (i.v.m. de twee ongelijke westertorens van Sint-Jacobs), in Ghendtsche Tydinghen 1982, nr. 5, p. 268-270.
- Inventaire Archéologique - fiche nr. 202: Het tabernakel van de Sint-Jacobskerk, in Ghendtsche Tydinghen 1990, nr. 2, p. 76-78.
- Inventaire Archéologique - fiche nr. 119: De preekstoel in de Sint Jacobskerk, in: Ghendtsche Tydinghen 1992, nr. 6, p. 352-353.

David MAES